

Universitet och högskolor

Rekommendationer för arbetet med att validera reell kompetens inom högskolan

Inom SUHF har ett projekt bedrivits om validering av reell kompetens inom högskolan. Till ordförande utsågs Lars Lustig, Umeå universitet och Gunni Öhlund, Mälardalens högskola har fungerat som projektledare. Till projektet har funnits knuten en referensgrupp med representanter för administratörer, lärare och studenter inom högskolan samt berörda myndigheter.

Syftet med projektet var att initiera och samordna universitets och högskolors arbete med att utveckla metoder för bedömning (validering) av reell kompetens. Ett syfte var att finna ett gemensamt förhållningssätt i grundläggande frågor som rör validering och ett förslag till rekommendationer lämnades till SUHF:s styrelse i september 2003. Rekommendationerna har remissbehandlats och diskuterats vid SUHF:s förbundsårsamlingens sammanträde den 15 oktober 2003.

Förbundsårsamlingen beslutade att ställa sig bakom rekommendationerna för arbetet med att validera reell kompetens inom högskolan efter en slutjustering av styrelsen. Styrelsen beslutade vid sitt sammanträde den 30 oktober 2003 att anta rekommendationerna och överlämna dem till medlemmarna.

Christina Ullenius

Bengt Karlsson

Rekommendationer för arbetet med att validera reell kompetens inom högskolan

Inledning

Den 1 januari 2003 trädde vissa nya bestämmelser i högskoleförordningen i kraft som reglerar behörighet till högre utbildning. Sedan tidigare finns bestämmelser som reglerar tillgodoräknande.

Förändringen innebär att en persons reella kompetens nu skall värderas när han/hon söker till grundläggande högskoleutbildning och inte som tidigare bara den formella, dvs. den kompetens som personen har formella betyg på.

I högskoleförordningen uttrycks förändringen i

7 kap. 4 § punkt 6:

Grundläggande behörighet har den som genom svensk eller utländsk utbildning, praktisk erfarenhet eller på grund av någon annan omständighet har förutsättningar att tillgodogöra sig grundläggande högskoleutbildning.

och 7 kap. 7 § andra stycket:

Särskild behörighet har också den som genom svensk eller utländsk utbildning, praktisk erfarenhet eller på grund av någon annan omständighet har förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen.

Vid en bedömning av den sökandes möjlighet att tillgodogöra sig grundläggande högskoleutbildning kan nedanstående utdrag ur högskolelagen tjäna som ledstjärna.

Enligt högskolelagen skall grundläggande högskoleutbildning ge studenterna

- förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar,
- förmåga att självständigt urskilja, formulera och lösa problem, samt
- beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Inom det område som utbildningen avser skall studenterna, utöver kunskaper och färdigheter, utveckla förmåga att

- söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå,
- följa kunskapsutvecklingen, och
- utbyta kunskaper även med personer utan specialkunskaper inom området.

Ett slutbetyg från ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan med lägst betyget Godkänd på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasiepoäng som krävs för ett fullständigt program är ett exempel på en formell kompetens som förutsätts ge den uppsättning verktyg som gör det möjligt att ta emot och utveckla det som en högskoleutbildning enligt högskolelagen skall ge.

Detta dokument innehåller dels definitioner av några grundläggande begrepp, dels ett antal rekommendationer för universitetens och högskolornas (nedan kallade högskolor) arbete med att validera reell kompetens.

Definitioner

Formell behörighet

De förkunskapskrav för grundläggande högskoleutbildning som finns uppställda i högskoleförordningens sjunde kapitel samt i Högskoleverkets föreskrifter (HSVFS 1996:21 resp. HSVFS 1996:22) Dessa utgörs av:

- *grundläggande behörighet*, som uttrycks i termer av behörighetsgivande betygsdokument (slutbetyg eller samlat betygsdokument), motsvarande svensk eller utländsk utbildning eller ålder och yrkesverksamhet (25:4), respektive
- *särskild behörighet*, som uttrycks i termer av *kurser/ämnen/etapper* från gymnasial nivå eller som kunskaper från en eller flera högskolekurser.

Motsvarandebedömning

En sökande har bedömts ha likvärdiga kunskaper som den som uppfyller ovanstående formella behörighet. Det rör sig som regel om kunskaper som uppnåtts via äldre utbildningsformer, andra gymnasiala eller eftergymnasiala utbildningar, utländska utbildningar och i några fall via test. En förteckning över ”motsvarande” utbildningar/kurser/tester återfinns i SUHF:s/VHS bedömningshandböcker.

Reell kompetens

Med reell kompetens menas den samlade kompetens en person har, oavsett hur han/hon har skaffat den och oavsett om han/hon har formella betyg på den eller inte. Den reella kompetensen prövas i samband med

- att en sökandes behörighet till en viss utbildning prövas
- att en person begär tillgodoräknande av annan utbildning än högskoleutbildning eller av yrkesverksamhet

En person som bedöms ha grundläggande behörighet till grundläggande högskoleutbildning och/eller särskild behörighet till en specifik utbildning på grundval av sin reella kompetens är ”lika mycket” behörig som en person som har fått sin behörighet på ett mer traditionellt/formellt sätt. Reell kompetens utgör en alldeles egen behörighetsgrund parallell till den formella behörigheten via betyg och skall inte förknippas med undantag (7 kap. 4 § punkt 6 och 7 § högskoleförordningen).

Undantag

Då ett undantag görs befrias en sökande från ett eller flera behörighetsvillkor för en specifik utbildning vid ett specifikt tillfälle. Om den sökande kan tillgodogöra sig den sökta utbildningen utan att uppfylla behörighetsvillkoren vare sig genom sina formella meriter eller sin reella kompetens skall högskolan göra undantag.

Rekommendationer för arbetet med att validera reell kompetens inom högskolan

1. Behörighet

1.1 Åldersgräns

En bedömning av den reella kompetensen grundar sig *normalt* på kunskaper och erfarenheter som förvärvats utanför eller efter avslutad utbildning på ungdomsgymnasiet eller motsvarande. Någon fast åldersgräns för när en person kan sägas ha uppnått reell kompetens bör inte ställas upp men som en *riktlinje* kan sägas att minst ett par år bör ha förflutit efter avslutat ungdomsgymnasium för att nödvändiga *förutsättningar* för reell kompetens ska anses föreligga. Det är också viktigt att högskolorna är tydliga på denna punkt i sin information till presumtiva sökande och till gymnasieskolorna

1.2 Behörighetsbedömning i samband med en anmälan till en utbildning

När en person lämnat in en anmälan till en utbildning görs en prövning av behörigheten till den aktuella utbildningen. Om inga handlingar finns som styrker personens behörighet till utbildningen i fråga skall personen få ett meddelande som talar om att han/hon är obehörig till den sökta utbildningen. Personen får då inom en bestämd tid möjlighet att komplettera sin anmälan. I meddelandet bör personen få information om att både formella meriter och reell kompetens värderas och hur han/hon skall gå till väga för att den reella kompetensen skall kunna bedömas. Så långt det är möjligt skall även kompetens som inte kan styrkas skriftligt beaktas.

1.3 Behörighetsbedömning fristående från en anmälan, dvs. skild från en antagningsomgång

En sökande med formella meriter kan relativt lätt själv avgöra om han/hon är behörig till en viss utbildning eller inte. Detta är näst intill omöjligt för en sökande med reell kompetens eftersom det är den högskola personen söker till som har avgörandet i sin hand.

1.3.1 Förhandsbesked

Frågan om behörighet är viktig för en persons studieplanering. En sökande skall därför så långt det är möjligt kunna få sin behörighet till en utbildning prövad vid sidan av en antagningsomgång och därmed kunna få ett förhandsbesked.

Om den enskilda högskolan beslutat att det finns ett senaste datum då ansökan om förhandsbesked ska ha inkommit för att beskedet ska kunna utnyttjas till specifika antagningsomgångar bör det finnas information lätt tillgänglig om detta.

I förhandsbeskedet skall det tydligt framgå vilken utbildning och för anmälan till vilken/vilka termin/er beskedet gäller. Det skall också framgå att beskedet skall bifogas när personen i fråga söker till den utbildning som förhandsbeskedet gäller.

1.3.2 Tillvägagångssätt

Den person som begär en behörighetsprövning utifrån sin reella kompetens skall alltid ges tillfälle att skriftligen själv utförligt beskriva sin kompetens, hur han/hon har förvärvat den och hur den kan ge förutsättningar att tillgodogöra sig den aktuella utbildningen. Han/hon skall i möjligaste mån bifoga intyg/betyg m.m., som styrker uppgifterna. Högskolan skall så långt det är möjligt erbjuda studievägledning till den person som saknar dokument som styrker kompetensen. Den som begär en behörighetsprövning skall få information om hur prövningen går till.

Lätt tillgängligt, t.ex. i anmälningmaterial och på högskolans webbplats, bör det finnas information om tillvägagångssättet vid ett förhandsbesked, dvs.

- hur man ansöker om förhandsbesked
- vad man skall bifoga ansökan
- när man senast skall ansöka för att förhandsbeskedet skall kunna utnyttjas
- vart man vänder sig för att få vägledning och hjälp inför sin ansökan
- hur arbetsgången är när ansökan inkommit och exempel på hur värderingen/erkännandet av kompetensen kan gå till
- hur länge ett förhandsbesked är giltigt

1.4 Nationell giltighet

1.4.1 Grundläggande behörighet till grundläggande högskoleutbildning

Om en person utifrån sin reella kompetens har bedömts vara grundläggande behörig till grundläggande högskoleutbildning vid en högskola skall denna bedömning godtas av andra högskolor.

1.4.2 Behörighet för viss utbildning

Om en sökande utifrån sin reella kompetens bedömts ha grundläggande och särskild behörighet för en viss utbildning vid en högskola skall denna bedömning normalt godtas av andra högskolor för behörighet till utbildning med likartat innehåll.

2. Tillgodoräknande

En student har rätt att tillgodoräkna annan utbildning än grundläggande högskoleutbildning om de kunskaper och färdigheter som åberopas är av sådan beskaffenhet och omfattning att de i huvudsak motsvarar den utbildning för vilka de är avsedda att tillgodoräknas. En student får även tillgodoräknas motsvarande kunskaper och färdigheter som förvärvats i yrkeslivet (6 kap. 13 § högskoleförordningen).

Rätten att tillgodoräkna är viktig för det livslånga lärandet. Högskolan skall i såväl studieorganisation som lokala föreskrifter främja ett generöst förhållningssätt till tillgodoräknande.

2.1 Förhållandet tillgodoräknande – behörighetsbedömning

En person som utifrån sin reella kompetens bedöms behörig till en utbildning, och vars kompetens också skulle kunna leda till ett tillgodoräknande för examen, skall skriftligen på antagningsbeskedet informeras om att någon prövning av tillgodoräknande inte

gjorts. Skriftlig information skall samtidigt lämnas om hur personen går till väga för att få ett tillgodoräknande prövat.

2.2 Tillgodoräknandeordning

I de föreskrifter och den arbetsordning som högskolan tillämpar i fråga om tillgodoräknande skall högskolan ange exempel på vilka metoder som kan användas vid prövning om tillgodoräknande av annan utbildning än högskoleutbildning eller yrkesverksamhet.

2.3 Tillgodoräknande – betyg

Tillgodoräknanden som gjorts utifrån annan utbildning än grundläggande högskoleutbildning eller utifrån yrkesverksamhet betygssätts inte.

2.4 Examensbevis

I examensbeviset skall tillgodoräknandet dokumenteras med en tydlig koppling till den utbildning eller yrkesverksamhet som utgör grunden för tillgodoräknandet.

2.5 Nationell giltighet

Ett tillgodoräknande för examen som gjorts vid en högskola skall normalt godtas av andra högskolor. En annan högskola kan dock komma till ett annat beslut om de båda högskolornas examensinnehåll skiljer sig åt väsentligt.

2.6 Samverkan mellan högskolor i bedömningar

Högskolor skall så långt det är möjligt hjälpa varandra att göra prövningar då en person begär prövning av tillgodoräknande för examen av annan utbildning än högskoleutbildning eller yrkesverksamhet vid en högskola där kompetens för att utföra prövningen saknas.

3. Dokumentation

Att pröva en behörighet utifrån reell kompetens eller att pröva ett tillgodoräknande av annan utbildning än högskoleutbildning eller yrkesverksamhet kan kräva en stor arbetsinsats. För att effektivisera detta arbete men framför allt för att uppfylla kraven på rättssäkerhet för dem som är föremål för prövningarna bör högskolorna på ett öppet och tydligt sätt dokumentera inte bara sina beslut utan också grunden för dessa.

Många personalkategorier inom högskolan kan bli berörda, och prövningarna kan göras vid flera tillfällen under en persons livslånga lärande. Dokumentationen behöver synas och vara tillgänglig under en persons hela högskoletid.

3.1 Dokumentation i Ladok

Behörighetsprövningar utifrån reell kompetens samt tillgodoräknandeprövningar av annan utbildning än högskoleutbildning eller yrkesverksamhet bör dokumenteras i Ladok eller med länk i Ladok till dokumenthanteringssystem.

Av dokumentationen skall det framgå

- vad prövningen gäller,
- personens kompetens,
- hur kompetens som inte kunnat styrkas skriftligt erkänts,
- vad prövningen resulterade i,

4. Anmälningmaterial

I högskolans anmälningmaterial bör det t.ex. finnas information om

- hur man begär en prövning av reell kompetens för behörighet i samband med anmälan till högskolan
- vad man bifogar sin anmälan
- vart man vänder sig för att få svar på sina frågor om prövning av reell kompetens
- hur arbetsgången är när anmälan kommit in och exempel på hur värderingen/erkännandet av kompetensen kan gå till
- hur man får besked om resultatet av prövningen
- hur man ansöker om förhandsbesked
- vad som skall bifogas ansökan om förhandsbesked
- vart man vänder sig för att få vägledning och hjälp inför sin ansökan om förhandsbesked
- när man senast skall ansöka för att förhandsbeskedet skall kunna utnyttjas vid de anmälningstillfällena som materialet gäller
- hur arbetsgången är när ansökan om förhandsbesked kommit in och exempel på hur värderingen/erkännandet av kompetensen kan gå till
- giltighetstiden för ett förhandsbesked
- hur man som student ansöker om tillgodoräknande